

HOST

HENNING
MANKELL

POHYBLIVÝ
PIŠEK

CO ZNAMENÁ BÝT ČLOVĚKEM

Henning Mankell
Pohyblivý písek

HENNING
MANKELL

POHYBLIVÝ
PIŠEK

BRNO 2017

Copyright © Henning Mankell, 2014
Published by agreement with Copenhagen Literary
Agency ApS, Copenhagen
Cover photo © Gideon Mendel / Corbis via Getty Images
Translation © Hana Švolbová, 2017
Czech edition © Host — vydavatelství, s. r. o., 2017 (elektronické vydání)
ISBN 978-80-7577-329-6 (PDF)
ISBN 978-80-7577-330-2 (ePUB)
ISBN 978-80-7577-331-9 (MobiPocket)

Evě Bergmanové

Tuto knihu věnuji také památce pekaře Terentia Nea a jeho ženy, jejíž jméno neznáme. Jejich podobizny se nacházejí na fresce v jejich domě v Pompejích.

Dva lidé uprostřed života. Jsou vážní, ale zároveň zasnění. Ona je velmi krásná, nicméně plachá. Také on působí nesmělým dojmem.

Vypadají jako dva lidé, kteří svůj život berou velmi vážně.

Když v roce 79 po Kristu vybuchla sopka, nejspíš neměli moc času, aby pochopili, co se stalo. Zemřeli tam, vprostřed života, pohřbení pod žhavou lávou a popelem.

*Nestyd' se, že jsi člověk, buď hrdý!
V tobě se donekonečna otevírá klenba za klenbou.
Nikdy tě nedokončí, a tak to i má být.*

Tomas Tranströmer, „Románské oblouky“

**Část I/
Křivý prst**

1/ Autonehoda

Brzy ráno šestnáctého prosince mě Eva zavezla na benzinku Statoil v Kungsbace, kde jsem si vyzvedl pronajatý vůz. Měl jsem zajet do městečka Vallåkra u Landskrony. Auto jsem měl vrátit večer. Následující den mě čekala vánoční autogramiáda mého posledního románu v několika knihkupectvích v Göteborgu a Kungsbace.

Zimní ráno bylo sychravé. Ale beze srážek. Když se jako obvykle zastavím ve Varbergu na snídani, zabere mi cesta tři hodiny.

Moje divadelní ředitelka z Maputa přijela na návštěvu do Švédska. S Manuelou Soeiro spolupracuji už třicet let. Jednalo se o první pořádnou schůzku k představení, které jsme chystali pro příští podzim. Manuela bydlela u Eyvinda, který měl režírovat verzi *Hamleta*, o níž jsem přemýšlel snad všechna ta léta, kdy jsem působil v Teatro Avenida.

Záhy mě napadlo, že právě *Hamlet* je taková naprosto zřejmá africká královská sága. V Shakespearovi se nacházelo něco „černého“, co by se dalo vyzdvihnout. Faktem je, že existuje téměř totožný příběh, který se v jižní části Afriky odehrál v devatenáctém století. Mě napadlo, že když nakonec všichni zemřou a na scénu vstoupí Fortinbras, jedná

se o bílého muže, který dorazil, aby opravdu začal kolonizovat Afriku. Přišlo mi tedy logické nechat Fortinbrase zakončit hru monologem „být, či nebýt“.

Když chcete uvádět *Hamleta*, musíte mít toho správného herce. My jsme ho už získali. Jorginho to zvládne. V posledních letech vyzrál. Navíc patřil v souboru k těm s největším jazykovým nadáním. Měl jsem pocit, že buď teď, nebo nikdy.

Když jsem projížděl krajem Halland, těšil jsem se na celý den. Byl jsem plný velkého očekávání.

Směrem na jih byly silnice suché, přestože na nebi visely těžké mraky. Nejel jsem nijak rychle, ne jako obvykle. Uvedl jsem čas příjezdu a nechtěl jsem přijet moc brzy.

Odehrálo se to velmi rychle. Severně za Laholmem odbočuji do levého pruhu, abych předjel pomalý nákladní vůz. Někde na vozovce se nachází skvrna, asi od oleje. Najednou dostanu smyk, který se mi nedaří vyrovnat. Auto míří přímo do svodidel. Čelní náraz, vystřelený airbag. Před očima se mi zatmí a na několik vteřin upadnu do bezvědomí.

Tiše sedím. Co se stalo? Cítím, že všechno je v pořádku. Nejsem zraněný, nekrvácím. Potom vystupuji. Auta zastavila a přibíhají ke mně lidé. Po pravdě jim říkám, že nejsem zraněný.

Postavím se na okraj silnice a volám Evě. Když se ozve v telefonu, snažím se být naprosto klidný.

„To jsem já. Slyšíš?“ povídám. „A slyšíš, že je všechno tak, jak má?“

„Co se stalo?“ zeptá se okamžitě.

Vyprávím o nehodě. Zmírním ránu do svodidel. Všechno je v pořádku. Přesně nevím, co se bude dít. Ale je mi dobře. Nevím, jestli mi věří.

Potom volám do Vallåkry.

„Nedorazím,“ oznamuji. „Za Laholmem jsem najel do svodidel. Nejsem zraněný. Ale pojedu domů. Auto je na odpis.“

Přijíždí policie. Podstoupím dechovou zkoušku. Potvrdí, že jsem střízlivý. Popisují nehodu. Během té doby odtahují hasiči auto, které přijde rovnou do šrotu. Řidič záchranky se ptá, jestli by mě přece jenom neměl zavézt na kontrolu do nemocnice. Odmítnu. Nic mě přece nebolí.

Policisté mě zavezou na nádraží v Laholmu. O půl hodiny později sedím ve vlaku, který míří zpět do Göteborgu. Z cesty do Vallåky sešlo.

Ještě pořád na ni nedošlo. Stejně jako na autogramiádu z následujícího dne.

Ačkoliv pořádně nedokážu říct proč, datuji své onemocnění rakovinou právě k tomuto dni, šestnáctému prosinci 2013. Samozřejmě to postrádá veškerou logiku. Můj nádor s metastázami musel růst delší čas. Onoho dne se také neprojevily žádné příznaky.

Bylo to spíš varování. Něco se děje.

O týden později, přesně na Vánoce, jsme s Evou odjeli do našeho bytečku v Antibes. Na Štědrý den mě probudil bolavý a ztuhlý zátylek. Napadlo mě, že jsem jako pitomec špatně ležel a zablokoval si krk.

Ale bolest nepolevovala. Navíc se rychle šířila do pravé paže. Ztratil jsem cit v pravém palci. Nakonec jsem zavolaal jednomu ortopedovi ve Stockholmu, kterého se mi podařilo zastihnout, ačkoliv byly svátky. Odcestoval jsem do Švédska a on mě dvacátého osmého prosince vyšetřil. Domníval se, že by se mohlo jednat o počínající výhřez ploténky v krční páteři, ale samozřejmě to není možné určit bez důkladného rentgenového vyšetření. Dohodli jsme se, že k tomu dojde po svátcích.

A pak přišel osmý leden. Ráno bylo chladné a lehce sněžilo. Myslel jsem si, že půjde jenom o potvrzení vyhrězlé ploténky. Bolest v zátylku přetrvávala. Silné léky proti bolesti pomáhaly jen na to nejhorší. Bylo nutné krk ošetřit.

Brzy ráno jsem podstoupil dvojí rentgenování. Po dvou hodinách se zablokováný krk a domnělý výhrěz ploténky přeměnily ve vážnou diagnózu rakoviny. Na obrazovce mi ukázali třicentimetrový nádor v levé plicí. V krčním obratli mám metastázu. Ta způsobila bolest.

Dostal jsem velmi jasnou informaci. Je to vážné, možná neléčitelné. Ochromeně jsem se zeptal, jestli to znamená, abych odešel domů a čekal na konec.

„Dřív by to tak bylo,“ řekl lékař. „Dnes ale jednáme.“

V Sofiině nemocnici, kde jsem se výsledky dozvěděl, se mnou byla Eva. Když jsme potom stanuli venku v chladném zimním dni a čekali na taxi, moc jsme toho nenamluvili. Vlastně jsme neříkali nic.

Sledoval jsem však dívenku, která, plná energie a radosti, skákala ve sněhové závěži.

Představil jsem si sám sebe jako dítě skákající ve sněhu. Teď mi bylo šedesát pět a dostal jsem rakovinu. Neskákal jsem.

Jako by mi Eva četla myšlenky. Pevně mě chytila za ruku.

Když jsme odjížděli, dívka pořád poskakovala v závěži.

Dnes, osmnáctého června, když to píšu, můžu uplynulý čas popsat jako dlouhý i krátký zároveň.

Nemůžu udělat tečku. Ani za smrtí jako východiskem, ani za uzdravením. Jsem uprostřed. Ke konečnému, platnému výsledku jsem nedospěl.

Tímto jsem si však prošel a toto jsem prožil. Příběh postrádá konec. Stále se odvíjí.

A právě o tom pojednává tato kniha. O mém životě. O tom, co bylo, a o tom, co je.

2/ Lidé nedobrovolně mířící mezi stíny

Dva dny po autonehodě jsem navštívil släpský kostel, který leží poblíž místa, kde bydlím, u moře, severně od Kungsbäcky. Přepadla mě náhlá potřeba podívat se na obraz, který jsem si prohlížel už mnohokrát. Na obraz, který se nepodobá žádnému jinému.

Jedná se o rodinný portrét. Sto let před vynálezem fotografie si jeden majetný člověk objednal olejomalbu. Obraz představuje vikáře Gustava Fredrika Hjortberga a jeho manželku Annu Helenu společně s jejich patnácti dětmi. Malba pochází z počátku sedmdesátých let osmnáctého století, kdy bylo Gustavu Hjortbergovi přes padesát. O několik let později, v roce 1776, zemřel.

Možná to byl člověk, který ve Švédsku zavedl brambory.

Uchvacující a zvláštní, možná i děsivá na tomto obraze je skutečnost, že umělec Jonas Durchs, když se chopil svého úkolu, nezpodobnil pouze ty, kteří žili. Namaloval také děti, které už zemřely. Jejich krátká návštěva na zemi skončila. Ale na rodinný portrét patří.

Malba je komponovaná ve stylu obvyklém pro svou dobu. Chlapci, jak mrtví, tak živí, jsou shromážděni kolem otce vlevo, zatímco dívky stojí u matky na opačné straně.

Ti, kteří jsou naživu, upírají pohled na pozorovatele. Je tam mnoho opatrných, možná plachých úsměvů. Avšak mrtvé děti jsou vyobrazeny napůl odvrácené nebo s tvářemi částečně zakrytými zády těch živých. Z jednoho z mrtvých chlapců vidíme jenom kštici a jedno oko. Jako by se zoufale snažil, aby se také mohl zúčastnit.

V kolébce před matkou leží napůl skryté miminko. V pozadí jsou vidět dívky. Celkem lze napočítat šest mrtvých dětí.

Jako by se čas na obraze zastavil. Přesně jako na fotografii.

Gustav Hjortberg byl jedním z Linného učedníků, ačkoliv nikdy nepatřil mezi ty nejzásadnější. Jako lodní kaplan podnikl nejméně tři cesty do Číny s Východoindickou společností. Na obraze se nachází glóbus a lemur. Hjortberg drží v ruce popsaný papír. Ocitáme se v sečtělé rodině. Gustav Hjortberg žil a zemřel s ideály osvícenství. Navíc byl široko daleko znám jako léčitel. Lidé podnikali poutě do Släpu, aby se jim dostalo rady a uzdravení.

Od doby, kdy tito lidé žili a zemřeli, uplynulo asi dvě stě padesát let. Osm či devět generací, víc ne. V mnohém jsou našimi současníky. A především patří ke stejné civilizaci jako my, kteří se na obraz díváme.

Všichni na plátně se usmívají. Část z nich poněkud strnule, jiní introvertně, další naprosto otevřeně, k osobě pozorovatele až důvěrně.

Avšak to, co si z obrazu zapamatujete, jsou samozřejmě ony odvrácené a napůl skryté děti. Ti mrtví. Jako by se někam pohybovali, pryč od pozorovatele, do světa stínů.

To, co uchvacuje, je nechuť těch mrtvých dětí zmizet.

Vlastně neznám žádné jiné tak silné zobrazení výjimečné tvrdohlavosti života.

Přeji si, aby právě tento obraz přežil jako vzkaz od naší civilizace. Do budoucnosti, která je tak vzdálená, že si ji nedokážu představit. Spojuje víru v rozum a zároveň tragické lidské poměry.

Je v něm všechno.

3/ Velký objev

V citovém zmatku, který mě zaplavil poté, co se ze zabloko-
vaného krku vyklubala rakovina, jsem si uvědomil, že mě
vzpomínky často zavádějí zpět do dětství.

Přesto však trvalo, než jsem pochopil, že mi chce moje pa-
měť pomoci porozumět, vytvořit východisko, abych našel způ-
sob, jak se vypořádat s životní katastrofou, která mě postihla.

Někde jsem prostě musel začít. Musel jsem si vybrat.
A byl jsem čím dál víc přesvědčený, že začátek se nacházel
v mém dětství.

Nakonec jsem zvolil chladný zimní den roku 1957. Když
ráno otevírám oči, nevím, že tento den odhalí velké tajemství.

Časně ráno za tmy mířím do školy. Je mi devět let. Prá-
vě dnes ráno je můj nejlepší kamarád Bosse nemocný. Ob-
vykle ho vyzvednu u domu, který leží jenom pár minut od
budovy soudu, kde bydlím já. Otevře mi jeho bratr Göran
a oznámí, že Bosseho bolí v krku, a zůstane tedy doma. Do
školy tak musím jít sám.

Městečko Sveg je malé. Nejsou tu žádné dlouhé cesty. Přes-
tože od onoho zimního dne uplynulo padesát sedm let, pama-
tuji si všechno do nejmenších podrobností. Roztroušené po-
uliční lampy, jak se pomalu pohupují v nárazovém, nicméně